

УДК 159.923:364(045)

**ВИВЧЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЇЇ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА РОЗВИТКУ**

Щербан Т.Д., Брецько І.І., Біжко Р.В., Войтович В.В.

**STUDY OF PERSONALITY SELF-EFFICIENCY, ITS CHARACTERISTICS
AND DEVELOPMENT**

Shcherban Tetiana, Brecko Iryna, Bizhko Roman, Voitovych Volodymyr

У статті досліджено розвиток тематики самоефективності серед зарубіжних психологів протягом останніх десятиріч. Зокрема, розглянуто специфіку самоефективності у різних видах діяльності та її взаємозв'язок з іншими психологічними феноменами. Основна увага приділяється дослідженням, що базуються на когнітивних процесах та мотивації. Одним з ключових питань у цих дослідженнях є визначення, чи впливає певний когнітивний механізм вирішальним чином на поведінку, або ж є лише другорядним фактором. Досліджено можливий зв'язок когнітивних процесів з іншими факторами (третьими змінними), які можуть бути істинними причинами успіху.

Ключові слова: самоефективність, когнітивні процеси, мотивація, академічна доброчесність, психологічні феномени, контекстуальні стимули, когнітивні еталонні підказки, оцінка ефективності, поведінка, наукові дослідження.

The article explores the development of the topic of self-efficacy among foreign psychologists over the past decades. In particular, the specifics of self-efficacy in various types of activities and its relationship with other psychological phenomena are considered. The main focus is on studies based on cognitive processes and motivation. One of the key issues in these studies is determining whether a particular cognitive mechanism has a decisive influence on behavior or is merely a secondary factor. The possible connection of cognitive processes with other factors (third variables) that may be the true causes of success is investigated.

Special attention is paid to mastery as an obvious third variable that influences self-efficacy. People with more knowledge and skills exhibit higher levels of confidence in their abilities. The analysis shows how objective differences in mastery can explain correlations between subjective perceptions of efficacy and the success of performing a particular activity.

The article presents numerous studies confirming the link between self-efficacy judgments and behavior. In particular, experimental data obtained by manipulating efficacy judgments while keeping other factors constant are considered. It is shown that contextual stimuli can distort the formation of self-efficacy judgments. Researchers used cognitive benchmark cues as conceptual starting points that influence initial assumptions and subsequent evaluations.

The study also examines how a brief analysis of positive or negative factors associated with actions affects efficacy judgments. It was found that assessing one's strengths and weaknesses before performing a task makes different information cognitively accessible.

The results of the study emphasize the importance of a comprehensive approach to studying self-efficacy, considering cognitive processes, motivational factors, and contextual stimuli. Further research aims to expand the understanding of this phenomenon, which will contribute to improving the effectiveness of education and professional development.

Keywords: self-efficacy, cognitive processes, motivation, academic integrity, psychological phenomena, contextual stimuli, cognitive benchmark cues, efficacy evaluation, behavior, scientific research.

За останні десятиріччя дана тематика дуже поширена серед зарубіжних психологів [1]. В зарубіжній літературі можна знайти чимало робіт, присвячених безпосередньо специфіці самоефективності щодо різних видів діяльності та інших психологічних феноменів.

Дослідження самоефективності особистості переважно базуються на дослідженнях когнітивних процесів та мотивації [2]. Одне з ключових питань при дослідженні когнітивних процесів і мотивації – питання про те, надає той чи інший когнітивний механізм вирішальний вплив на поведінку, або лише другорядний. Когнітивний процес може бути пов'язаний з іншими факторами (третіми змінними), які є істинними причинами успіху. У разі самоефективності, що сприймається суб'єктом, очевидною третьою змінною є майстерність. Люди, що мають більше знань і навичок, більш впевнені у своїх здібностях. Об'єктивні відмінності в майстерності можуть, в принципі, пояснювати кореляції між суб'єктивними уявленнями про ефективність та успішність здійснення відповідної діяльності. Цій проблемі присвячено чимало досліджень, в яких підтверджується зв'язок між судженнями про самоефективність і поведінкою. Особливо переконливі дані, отримані при експериментальному маніпулюванні судженнями про ефективність зі збереженням решти факторів постійними. Це можливо завдяки ледь помітним контекстуальним стимулам, які спотворено впливають на формування суджень про самоефективність. Вчені впливали на уявлення про ефективність, використовуючи когнітивні еталонні підказки (якісь концептуальні стартові точки в завданні на виведення суджень, тобто перше припущення, яке людина може перетворити, щоб отримати потім остаточну оцінку).

Судження про ефективність також впливають на короткий аналіз позитивних чи негативних факторів, пов'язаних з діями. Оцінка своїх сильних і слабких сторін перед виконанням завдання робить різну інформацію когнітивно доступною.

У дисертаційній роботі М. І. Гайдара особистісна самоефективність студента-психолога розглядається як метаякість, тобто комплекс уявлень

суб'єкта про наявність у себе професійно важливих якостей (професійна самосвідомість) та його впевненість у здатності використати ці якості для досягнення позитивних результатів у вирішенні завдань. Автор стверджує, що самоефективність можна визначити як інтегративне багатовимірне психологічне утворення, яке має ситуаційно-специфічний характер і може проявлятися у діяльній, комунікативній та особистісній сферах. Ми припускаємо, що самоефективність може змінюватися протягом життя особистості, та впливати на різні сфери життєдіяльності, а не тільки у ситуаціях, які відповідають окремим здібностям людини.

Сильне почуття самоефективності та академічні успіхи пов'язані між собою. Цікавим є той науковий факт, що інтерес і самоефективність взаємопов'язані асиметрично, тобто самоефективність впливає на виникнення інтересу. Н. Бетз та Ж. Хакетт вказують, що самоефективність може впливати на вибір кар'єри, професії.

Одним з найбільш популярних напрямків зарубіжних досліджень є вивчення зв'язку самоефективності та ефективності діяльності людини. А. Стайкович і Ф. Лутанс провели мета-аналіз досліджень з даної тематики [3]. Автори відібрали 114 досліджень, опублікованих на англійській мові з 1977 по 1996 роки в різних сферах: клінічній, освітній, організаційній. Автори підтвердили наявність взаємозв'язку самоефективності і результатів професійної діяльності.

Група дослідників з Університету Квінсленда провела обширне довготривале дослідження, присвячене адаптації працівників до організаційних змін. Автори зазначають, що в процесі виконання робочих обов'язків співробітники з високим рівнем самоефективності більш схильні до ініціативи та запропонування нових ідей з метою поліпшення робочих процесів. У той час як працівники з низьким рівнем самоефективності відзначаються стресом при подібних завданнях.

Ключову роль самоефективності хворої людини у процесі її одужання підтверджували при дослідженнях взаємовідносин у тріаді «лікар – пацієнт –

лікарські препарати і процедури». Високосамоефективні пацієнти брали на себе відповідальність за власне одужання та сприяли діям лікарів. У наш час поширеними є дослідження у психології здоров'я, у тому числі у країнах ісламу. Чимало досліджень орієнтовані на вивчення самоефективності у жінок щодо планування вагітності, шлюбу, використання контрацептивів. Дослідників цікавить питання, скільки людей вважають себе компетентними, щоб справитися з проблемами в їхній поведінці по відношенню до власного здоров'я. Самоефективність виступає як інтелектуальна змінна у контексті здоров'я, щодо позбавлення від паління, контролю ваги, запобігання хронічних захворювань, фізичної активності жінок, включаючи відновлення після пологів.

Доведено, що люди з низькою самоефективністю схильні використовувати стратегію втікання від вирішення ситуації, а люди з високою самоефективністю звертаються до проблемно-орієнтованих стратегій подолання. Також вагоме місце у психології здоров'я займають дослідження можливостей психологічної підтримки хворих на рак та догляд за ними.

У багатьох дослідженнях кінця 20 ст. вчені приділяли значну увагу почуттю особистісної ефективності та її зв'язку з особливостями саморегуляції. Загальна здатність до саморегуляції проявляється в успішному оволодінні новими видами і формами діяльності, виражаючись зовні в успішному вирішенні нестандартних завдань та подоланні нетипових ситуацій на всіх щаблях оволодіння різними видами діяльності, у завзятості і наполегливості в досягненні поставленої мети. Внутрішньо саморегуляція характеризується, перш за все, усвідомленістю, розумінням підстав здійснюваної діяльності в цілому, її цілей, умов, способів дій, оцінки результатів та ін. З точки зору суб'єктного підходу, саморегуляція – сукупність суб'єктно-особистісних властивостей і якостей [1]. Дослідники Т. Буффар та А. Пінар звернули увагу на те, яку роль відіграє самоефективність при вирішенні когнітивних завдань, наприклад, при формуванні вербальних концептів [4].

Самоефективність може впливати на протікання різних необхідних процесів в ефективній реалізації повторних когнітивних актів. Викликає інтерес

дослідження, спрямоване на вивчення ролі самоефективності в саморегуляції у молодих людей. Завдання формування вербальних концептів було представлено сімома завданнями, в кожному з яких знаходилося по 6 незалежних фраз (в 6 фразах однієї проблеми містилося одне і те ж слово). Досліджуваним потрібно було знайти унікальне слово, що підходить до всіх фраз. За результатами дослідження виявилось, що досліджувані, які давали позитивний зворотний зв'язок, мали високу самоефективність. Значущі статистичні зв'язки з високою самоефективністю мали місце у випадку планування часу роботи, суб'єктивного оцінювання якості відповіді, наполегливості та постановки оптимістичних гіпотез. Що стосується впливу самоефективності на метакогнітивний досвід, то останній позитивний спостерігався у тих, хто мав конструктивні установки, самостійно пояснював подолання труднощів і був активний в пошуку варіантів розв'язання задачі, на відміну від тих, у кого метакогнітивний досвід був негативним. Є. І. Расказова вказує на те, що самоефективність є важливим фактором саме вибору типу завдань та емоційного відношення до нього, тобто відіграє значну роль саме на мотиваційному та емоційному етапах саморегуляції, а не на вольовому [2].

Останнім часом проблема програми відкритої освіти і питання про мотивацію до самонавчання є досить актуальною. П. Жиру та Л. Лашанс розробили Шкалу сприйняття і самоефективності учнів по відношенню до відеокомунікацій, яка дозволяє оцінити два виміри: загальне сприйняття відеокомунікацій і сприйняття індивідом свого рівня компетенцій в цьому контексті. Дослідження показали, що самоефективність – важлива детермінанта мотивації до вкладення ресурсів у навчальний процес, що сприяє мотивації передачі знань [5].

3. Акім зауважує, що в системі французької освіти вчителі звертають увагу на особливості самоефективності, оскільки практичне застосування цього концепту сприяє оптимізації навчального процесу, зокрема, поліпшує розуміння поведінки учнів. Автор вказує на те, що саме труднощі, з якими зіштовхуються педагоги у взаємодії з учнями, часто стають причиною низького

рівня самоефективності учителів. Одне з останніх досліджень демонструє вплив самоефективності на вибір студентами вишу. У цьому дослідженні враховано соціодемографічний контекст та когнітивний аспект самоефективності. Дослідники досліджували різні фактори, які можуть впливати на навчальну орієнтацію студентів. Виявлено, що соціально-економічний статус учнів і рівень навчальної успішності мають взаємозв'язок. Згідно з результатами дослідження, самоефективність не залежить від соціо-професійного статусу батьків чи рівня їхньої освіти. Навпаки, К. Жекас стверджував, що низький соціально-економічний статус батьків призводить до зниження самоефективності учнів.

Популярними у сучасному світі ринкової конкуруючої економіки є дослідження у сфері іміджу та реклами. В. Г. Горчакова вказує, що імідж повинен створюватися та існувати за допомогою механізму самоефективності [6].

Показники самоефективності, зазвичай, дозволяють зробити більш точний прогноз, ніж глобальні показники вираженості тих чи інших рис, а також часто статистично опосередковують зв'язок між глобальними диспозиційними змінними і поведінкою. Наприклад, при дослідженні академічних досягнень, прийняття однолітків і наявності проблемної поведінки було виявлено, що показники самоефективності пояснюють більшу частину дисперсії, ніж та, що пояснюється показниками Великої п'ятірки, і характеризуються прогностичною цінністю, яка перевищує прогностичну цінність цих п'яти чинників. У роботах, присвячених проблемі стресу і копінг-поведінки, було виявлено, що уявлення людини про власну самоефективність статистично опосередковує зв'язок між глобальними диспозиційними змінними (наприклад, оптимізм, самоповага) і адаптацією до стресових подій.

Сьогодні практично відсутні дослідження, у тому числі й вітчизняні, пов'язані з вивченням самоефективної поведінки виборця, політичних лідерів, що є актуальним для нашої перехідної країни. Припускаємо, що саме формування у сучасної людини самоефективності сприяє підвищенню її

відповідальності, що є одним з чинників демократизації суспільства. Якщо розглядати проблему політичної свідомості та політичного вибору, то у фокусі свідомого політичного вибору самоефективної особистості виборця знаходиться не віра, переконаність у тому, що бажаний політичний лідер зробить життя народу краще, а те, що при цьому лідері буде можливість самореалізуватися [1].

Таким чином, виділили такі положення вивчення самоефективності особистості: 1) результати досліджень самоефективності особистості кінця 20 – початку 21 ст. мають практичну цінність в галузях педагогічної, медичної психології, психології здоров'я, психології управління та іміджу, підприємництва та кар'єри; 2) переважна більшість досліджень самоефективності особистості присвячена безпосередньо специфіці самоефективності щодо різних видів діяльності та базується на дослідженнях когнітивних процесів та мотивації; 3) результати досліджень самоефективності свідчать про те, що оцінка людиною своїх можливостей здійснює причинний вплив на рівень мотивації, тобто на успішність виконання будь-якої діяльності; занадто сильно виражена самоефективність може виявитися дисфункціональною; 4) у процесі аналізу робіт, було виявлено, що зв'язок самоефективності з успішністю в навчанні, професійній діяльності, спілкуванні опосередковано різними психологічними змінними, такими як специфічні стратегії подолання труднощів, особистісні диспозиції, майстерність та ін.

Зважаючи на те, що переконання в самоефективності регулюють функціонування суб'єкта за допомогою чотирьох основних процесів: мотиваційного та селективного, когнітивного та емоційного, то описати самоефективність можливо за наявності особливих характеристик трьох змінних: пам'яті (автобіографічні спогади, операціоналізація пам'яті), продуктивне мислення (яке дозволяє приймати рішення, що відповідають трьом критеріям: зняття проблемної ситуації; обґрунтованість рішення; альтернативні варіанти рішення) та емоційної саморегуляції (інтолерантність до невизначеності, ситуативна та особистісна тривожність, емоційний характер

психобіографічних спогадів).

Список використаних джерел

1. Iskender M. The relationship between self – compassion, self-efficacy and control belief about learning in turkish university students. *Social behavior and personality*. 2009. Vol. 37, № 5. P. 711-720.
2. Wang J., Wei C., Harada K., Minamoto K. Applying the social cognitive perspective to volunteer intention in China: the mediating roles of self-efficacy and motivation. *Health Promotion International Advance Access*. 2010. URL: <https://academic.oup.com/heapro>.
3. Stajkovic A. D., Luthans F. Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 1998. Vol. 124, № 2. P. 240–261.
4. Луценко О. Л. Стратегії та механізми психологічної адаптації особистості до умов перехідного періоду в суспільстві: дис... канд. наук: 19.00.01. 2006. 190 с.
5. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
6. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник. Київ: Академвидав, 2010. 280 с.

References

1. Iskender, M. 2009. The relationship between self – compassion, self-efficacy and control belief about learning in turkish university students. *Social behavior and personality*, 37, 5, pp. 711-720.
2. Wang, J., Wei, C., Harada, K., and Minamoto, K. 2010. Applying the social cognitive perspective to volunteer intention in China: the mediating roles of self-efficacy and motivation. *Health Promotion International Advance Access*. Available at: <https://academic.oup.com/heapro>.
3. Stajkovic, A. D., and Luthans, F. 1998. Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 124, 2, pp. 240–261.
4. Lutsenko, O. L. 2006. *Stratehii ta mekhanizmy psykholohichnoi adaptatsii osobystosti do umov perekhidnoho periodu v suspilstvi [Strategies and mechanisms of psychological adaptation of the individual to the conditions of the transitional period in society]*. Diss. Ph.D. of science.
5. Maksymenko, S. D., Maksymenko, K. S., and Papucha, M. V. 2007. *Psykhohohiia osobystosti [Personality psychology]*. Kyiv: LLC "KMM".
6. Kalina, N. F. 2010. *Psykhoterapiia [Psychotherapy]*. Kyiv: Akademvydav.

УДК 004:005.336.2:37.011.3051

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Щербан Т. Д., Хома П. П.

TEACHER'S DIGITAL COMPETENCE

Shcherban Tetiana, Khoma Petro

Дослідження присвячено проблемі формування цифрової компетентності вчителя. Основні її компоненти є: планування та реалізація; оцінка та зворотній зв'язок; персоналізація; професійний розвиток; цифрова етика та безпека; інноваційність. Цифрова компетентність ґрунтується на навичках: технічних; інформаційних; комунікативних; педагогічних. Розуміння психологічних аспектів цих навичок допомагає вчителям успішно адаптуватися до цифрових інновацій.

Ключові слова: цифрова компетентність, цифрова компетентність вчителя, компоненти цифрової компетентності, навички цифрової компетентності, психологічні особливості навичок професійної компетентності.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>